Theodor CODREANU
(Huşi, judeţul Vaslui)

DIN ŢARA SPÂNULUI

From the country of the lackbeard

Abstract: The book *Andrei Ţurcanu de vorbă cu Nina Corcinschi. Cartea din mâna lui Hamlet* (Publishing House Cartier, Chişinău) is a real literary-cultural manifesto/testament of Bessarabia (but also of the Country). Andrei Ţurcanu brings up to date, interdisciplinary and transdisciplinary, a „total critique" formula with a Călinescu origin, which is a one simultaneously contextual, aesthetic, sociological and ontological. His approach is based, as to Mihai Cimpoi, on archetypes: in this case, *the labyrinth*. The literary world, like the world in general, is a labyrinth, but one that is a conglomerate of labyrinths, as is entitled the first chapter of the conversations: *Rătăcitori prin labirinturi suprapuse*. The critic shed light on these literary *labyrinths* and his aim is not a proper literary history (the dialogue would not have allowed him), but a *literary history of Bessarabia*.

Keywords: literary history, the period of sixties, labyrinth, Proletkult, censorship, generation, postmodernity.

Rezumat: Cartea *Andrei Ţurcanu de vorbă cu Nina Corcinschi. Cartea din mâna lui Hamlet* (Editura Cartier, Chişinău) este un adevărat manifest/testament literar-cultural al Basarabiei (dar şi al Ţării). Andrei Ţurcanu aduce la zi, interdisciplinar şi transdisciplinar, o formulă a „criticii totale" de sorginte călinesciană, una contextuală, estetică, sociologică şi ontologică, în acelaşi timp. Punctul său de intrare în temă este, ca şi la Mihai Cimpoi, unul care ţine de arhetipuri: de astă dată, *labirintul*. Lumea literară, ca şi lumea în genere, este un labirint, însă unul care e un conglomerat de labirinturi, cum sună şi primul capitol al convorbirilor: *Rătăcitori prin labirinturi suprapuse*. Criticul face lumină în aceste *labirinturi* literare şi şinta lui nu e o istorie literară propriu-zisă (modalitatea dialogală nici nu i-ar fi permis), ci *o istorie literară a Basarabiei*.

Cuvinte-cheie: istorie literară, şaizecism, labirint, proletcultism, cenzură, generaţie, postmodernitate.

Nina Corcinschi îmi aduce aminte că şi „şaptezeciştii" din Basarabia au ajuns la vârsta la care abia acum li se potriveşte numirea: *70 de ani*! Între ei, în anul de graţie al Centenarului Marii Uniri, Nicolae Dabija (n. 15 iulie 1948, Codreni-Cimişlia), Nicolae Rusu (n. 26 februarie 1948, Risipeni-Făleşti) şi Andrei Ţurcanu (n. 1 septembrie 1948, Cigârleni-Ialoveni). Înainte de vreme, au plecat dintre noi Eugen Cioclea (4 august 1948-10 octombrie 2013) şi Zinaida Cenuşă (4 august 1948-20 aprilie 2017).

BDD-A28169 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:39 UTC)

Nina Corcinschi ne-a făcut surpriza, în 2017, să ne dăruiască o carte de convorbiri: *Andrei Ţurcanu de vorbă cu Nina Corcinschi. Cartea din mâna lui Hamlet* (Editura Cartier, Chişinău), pe care o consider un adevărat manifest/testament literar-cultural al Basarabiei (dar şi al Ţării), cu atât mai mult, cu cât ne aflam în anticamera împlinirii celor şapte plus şapte lustri de viaţă ai hamletianului transmodern, cum se dovedeşte a fi Andrei Ţurcanu. În descinderile mele peste Prut, de după 1989, am dat întâia oară de o carte emblematică pentru destinul literar al lui Andrei Ţurcanu, *Cămaşa lui Nessos*, răscolitoare şi profundă, care m-a şi determinat s-o comentez, în 1996 (la ediţia a doua), în revista gălăţeană „Porto-Franco", incluzând, ulterior, textul extins (*Andrei Ţurcanu – o conştiinţă tragică*) în structura cărţii mele *Basarabia sau drama sfâşierii*, prima ediţie apărând chiar la Chişinău, în 2003.

Pentru criticul literar, aventura spirituală înseamnă şi a se supune sintagmei lui Marin Preda, *viaţa ca o pradă*: trebuie să ştii de unde să „ataci" prada în timpul şi după lectură, altfel rişti să te învârţi în jurul ei, a cărţii, precum câinele în jurul cozii, abandonând-o neatinsă, în cele din urmă, chiar dacă aşterni pe hârtie sute de fraze. Mă întreb, şi de astă dată, de unde ar trebui începută „prada" lăsată nouă de Andrei Ţurcanu şi de Nina Corcinschi? Autorul principal face „imprudenţa" să ne ofere o cheie, aninată de carte, ca *addenda*: *Decalog după Andrei Ţurcanu*, prima poruncă a noului decalog fiind: *A fi fecior de împărat şi a te lupta cu spânul în fiecare seară.* Aceasta e chiar dimensiunea centrală a cărţii, *axis mundi*, coborâtă din ethosul românesc (universal, totodată) al capodoperei lui Ion Creangă, *Povestea lui Harap Alb*. Poate că nu e lipsit de importanţă că această poveste i-a fost spusă copilului Andrei, seară de seară, de tatăl său, animat rămânând, până târziu, de gânduri justiţiare, ca alternativă la *anima* sufletului mioritic matern. *A fi cu dreptate* e a doua poruncă a decalogului, urmare a întâmplării cu brigadierul care şi-a însuşit abuziv mohorul strâns cu trudă de tatăl său. Celelalte completează un program existenţial şi intelectual pe care a încercat să-l pună în ecuaţia destinului său, cu împlinirile şi eşecurile inerente, în imprevizibilul istoriei. Cartea de convorbiri este o oglindă a acestui destin care se confundă nu doar cu al său, ci, mai ales, al Basarabiei. Are ca fundament arheitatea eminesciană, arheul, ca memorie identitară, confundându-se cu povestea ipostaziată, formativ, de arhetipurile Harap Alb şi Spânul. Sau cum spune Eminescu, în *Archaeus*: „S-ascultăm poveştile, căci ele cel puţin ne fac să trăim şi-n viaţa altor oameni, să ne amestecăm visurile noastre cu ale lor… În ele trăieşte Archaeus…// Poate că povestea este partea cea mai frumoasă a vieţii omeneşti. Cu poveşti ne legănă lumea, cu poveşti ne adoarme. Ne trezim şi murim cu ele…" [1, p. 282].

Să vedem care este *povestea* ascunsă în dialogurile lui Andrei Ţurcanu. O nouă confruntare dintre Spân şi Harap Alb? Se poate, de vreme ce, după două sute de ani de poveste basarabeană, Dumnezeu a lăsat în coasta Nistrului, râul naţional al tărâmului, un urmaş al ţarilor şi al lui Lenin al cărui chip seamănă uluitor cu al Spânului, cel schimbător al rolurilor dintre stăpân şi slugă. Cititorul poate tălmăci în această cheie cartea germanilor Uwe Klußman şi Dietmar Pieper, *Domnia ţarilor. De la Ivan cel Groaznic la Vladimir Putin* (trad. din germană de Valentina Georgescu, Editura Litera, Bucureşti, 2014), dar şi pe cea a basarabeanului Ion Iachim, *O istorie a expansiunilor ruseşti* (trei ediţii, ultima revăzută şi completată, Editura Pontos, Chişinău, 2009).

BDD-A28169 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:39 UTC)

În *Cuvânt-înainte* la *Cartea din mâna lui Hamlet*, Nina Corcinschi atrage atenţia că Andrei Ţurcanu, care avea în proiect să scrie „o istorie literară a Basarabiei", asta şi realizează în spaţiul convorbirilor, cel puţin într-o structură compendială neconvenţională: „Formaţia sa de poet vizionar şi de critic literar de o inteligenţă incisivă şi cu un simţ autentic al valorii, constituie acel filtru profund personal ce i-a configurat viziunea literară in judecăţi subtile şi riguroase, pe care şi le susţine mereu cu argumente greu de combătut" (p. 7-8). În definitiv, Andrei Ţurcanu aduce la zi, interdisciplinar şi transdisciplinar, o formulă a „criticii totale" de sorginte călinesciană, una contextuală, estetică, sociologică şi ontologică, în acelaşi timp. Acesta este şi atuul său în faţa celorlalţi comentatori de literatură, printre puţinii emuli avându-l pe Mihai Cimpoi (istoric literar deja împlinit în Carte), dar de o cu totul altă factură, spirit aşezat şi temeinic, fără tensiunea polemică a lui Andrei Ţurcanu. Ţinta ultimului nu e o istorie literară propriu-zisă (modalitatea dialogală nici nu i-ar fi permis), ci, într-adevăr, *o istorie literară a Basarabiei*.

Dacă tot am invocat simbolismul vieţii ca o pradă, să ne întrebăm prin care poartă intră să-şi afle „prada" Andrei Ţurcanu. Punctul său de intrare în temă este, ca şi la Mihai Cimpoi, tot unul care ţine de arhetipuri: de astă dată, *labirintul*. Lumea literară, ca şi lumea în genere, este un labirint, însă unul care e un conglomerat de labirinturi, cum sună şi primul capitol al convorbirilor: *Rătăcitori prin labirinturi suprapuse*. Nu este vorba de labirintul clasic al lui Dedal, cel totalitar fiind „un pattern suprapus peste alte nenumărate labirinturi", fără devieri şi posibile libertăţi, un Centaur „făcut din reguli şi din piese de oţel" (Liviu Damian), unul perfect, fără loc de „greşeli", conceput de „mecanicul ceasornicar al puterii sovietice", Iankel Movşevici Sverdlov. Astfel, R.S.S. Moldovenească şi, respectiv, literatura ei nu au fost decât o subdiviziune a celei din Moscova, cu o nomenclatură literară strictă (*culacii*, cum li se spunea pe la colţuri), oglinzi ale nomenclaturii de partid şi de stat. Unii au dat vina numai pe Cenzură, dar aceasta n-a fost decât o dimensiune ambiguă a ceasorniclui sverldovian, plin de grandoare geometrică. Dacă Dedalus şi fiul său Icar au găsit soluţia evadării din labirint, scriitorii, în majoritatea lor, s-au simţit bine în celulele perfect construite şi dotate, cei mai mulţi negăsind suficiente cuvinte de laudă pentru condiţiile create, jubilând, ca în sânul lui Avraam, alături de Minotaurii succesivi, de la Lenin şi Stalin până la Brejnev şi Gorbaciov, basarabenii „eliberaţi" la 28 iunie 1940 şi în 1944 având echivalentul lor autohton în figuri de felul lui I.I. Bodiul. Să te lupţi cu Minotaurul, beneficiind şi de un fir al Ariadnei, precum Teseu? Imposibil, fără să fii anihilat şi înghiţit. Şi totuşi adevărata istorie literară a Basarabiei postbelice începe cu tentative fie de *evadare*, fie de *confruntare* cu *minotaurii* autohtoni. Andrei Ţurcanu identifică figuri din ambele categorii. În 1969, bunăoară, Gheorghe Vodă sugera că sunt posibile *Aripi pentru Manole*, aluzie la motivul icaric din celebra baladă. În 2004, ajungea la concluzia *aripilor pentru cădere*, o nouă cădere a Basarabiei sub noii mancurţi. În 1974, Nicolae Dabija era gata cu volumul *Ochiul al treilea* (apărut în 1975), ochi capabil să descopere şi adevăratele aripi de zbor de pe zidurile labirintului: „Unii se-nvaţă a zbura printre arbori,/alţii se-nvaţă printre cuţite".

BDD-A28169 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:39 UTC)

Nu puteau fi decât cuţitele/dinţii feroci ai Minotaurului. Numai că, observă Andrei Ţurcanu, paznicii au sesizat „subterfugiul", încât zborul trebuia să devină doar *printre cuvinte*, ceea ce vor trebui să facă dedalii de pe ambele maluri ale Prutului, sfârşind în estetism, ambiguitate şi joc textualist, imitaţie palidă a „evazionismului oniric-estetizant din Ţară" (p. 16). În 1989, Nicolae Dabija va recunoaşte că poetul a fost silit, în acei ani, să aibă *Aripă sub cămaşă*. Zborul l-a bântuit şi pe Liviu Damian, în *Partea noastră de zbor,* tot în 1974, regimul sovietic fiind bun cu purtătorii de aripi, dar îngăduindu-le zborul doar în colivie. Acest „prizonierat ontologic" al zborului (despre care va vorbi, într-un târziu, şi Vasile Vasilache) va supravieţui şi la postmodernişti, luând forma *levitaţiilor deasupra hăului*, bunăoară, în imaginarul liric al lui Emilian Galaicu-Păun. Sau, în altă imagine plastică, trezirea conştiinţei că scriitorul basarabean este *leu la circ*, cum sesizează Pavel Boţu în *Ornic*, 1978. „Ciudat e – conchide Andrei Ţurcanu – că în aceste spaţii ale simulacrelor de libertate imaginile «aripilor» şi ale «zborului» abundă. Numai că modernul Negru Vodă, Partidul, nu mai are nevoie de o monastire adevărată, reală, iar pe meşter nu-l vrea în ruptul capului sus pe schele, ci jos, alături, în labirintul construit cu atâta grijă şi păzit cu atâta sfinţenie (şi străşnicie). Aici, închis în colivia sa comodă, ascultător şi cuminte, cu o zăbală de aur strâns ţintuindu-i gura, dar mai ales conştiinţa, «tovarăş» adesea (e drept, cu nişte orgolii mai deosebite, puerile în fond, dar cu aceleaşi apetituri pământeşti de când lumea), nici Meşterului nu-i mai trebuieşte o mănăstire adevărată. Îi sunt de ajuns clovneriile iluzioniste, pe care Partidul le aprobă părinteşte, cu îngăduinţă şi le stimulează generos cu onorarii, premii, apartamente, călătorii peste hotare etc., etc. E preţul dublu, pentru cuminţenie şi pentru simulacrele sale de «zbor». Un preţ dublu şi un statut ambiguu al scriitorului şi al scrisului care satisface ambele părţi. Scriitorul ca misionar al libertăţii, dar şi sprijin al Partidului, şi scrisul ca expresie a zborului, dar al zborului redus la un simulacru iluzionist gratuit, neavând vreo atingere socială sau ontologică" (p. 18). Cât priveşte „Dedalul" de sertar, acesta nici nu mai avea nevoie de aripi! O specie rară, altminteri.

Cazurile de confruntare directă cu Minotaurul au fost mai rare. Un moment, demn de semnalat, a fost Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor, desfăşurat la 14-15 octombrie 1965, unul dintre principalii actanţi fiind Ion Druţă. O abordare a acestui congres din atare perspectivă ne-au oferit, recent, Vasile Bahnaru şi Gheorghe E. Cojocaru [2]. Exemplul la care revine şi Andrei Ţurcanu este cel al lui Ion Druţă, care a dus un adevărat război cu Ivan Bodiul, recurgând la o eficientă strategie, cea a sprijinului din partea Minotaurului de la Moscova. În consecinţă, Ion Druţă a avut „un statut aparte în cadrul labirintului totalitarist sovietic" (p. 14). Bunăoară, a avut abilitatea să treacă drept tradiţionalist la Chişinău, iar la Moscova valorificat prin „grila «liberală»", aderând, mai târziu, la *perestroika* gorbaciovistă. „Libertatea" de sus era însă acordată cu condiţia afirmării *loialităţii*, scriitorul beneficiind de strălucirea securizantă a „zăbalei de aur".

BDD-A28169 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:39 UTC)

Elemente din ambele condiţii subliniate, în afară operele autorilor deja amintiţi, au luat forme artistice curajoase, unele chiar modele exemplare, îndeobşte prin *generaţia '60*, la care Andrei Ţurcanu asimilează şi ceea ce Laurenţiu Ulici va numi „promoţia '70", considerată de Mihai Cimpoi (*O istorie a literaturii române din Basarabia*) drept „generaţia ochiului al treilea". Au pus probleme marelui labirint cărţi precum *Aproape* (1974), volum considerat cel mai împlinit estetic şi ontologic, la Grigore Vieru; *Cămaşa lui Nessos* (Andrei Ţurcanu, 1988), *Numitorul comun* (1988) al lui Eugen Cioclea, câteva dintre operele romaneşti şi dramatice ale lui Ion Druţă (*Clopotniţa, Povara bunătăţii noastre, Biserica albă* ş.a.), *Viaţa şi moartea nefericitului Filimon* (1988), de Vladimir Beşleagă, piesa lui Aureliu Busuioc, *Radu Ştefan Întâiul şi Ultimul* (1969), dar şi singulara carte *Hronicul Găinarilor* (apărută abia în 2006), apoi romanul lui Vasile Vasilache, *Povestea cu cocoşul roşu* (1966, 1993) etc. Spiritul critic a pâlpâit prin ieşirile din front ale lui Vasile Coroban, prin „salubrizantul" Ion Ciocanu şi prin opţiunea estetică şi ontologică a lui Mihai Cimpoi. Coroban, apreciază Andrei Ţurcanu, a fost un luptător pentru „cauza naţională în literatură", luându-şi ca aliaţi autorităţi în materie de literatură universală precum Boileau, Swift, exprimându-se mucalit, ţărăneşte. Când, la un congres, Emilian Bucov a făcut din Bodiul un „poet în suflet, un mare poet", Coroban a contracarat cu o ironie din G. Ibrăileanu care vorbea de „veterinarii" care se amestecă în literatură (p. 33). Dacă Vasile Coroban a descins în arenă, Mihai Cimpoi a încercat ieşirea din timp, refuzând agresivitatea, în „perspectiva distanţării estetice faţă de cacofonia dogmaticii oficiale în nişte sfere eterate ale percepţiei şi gândirii", înarmat cu o cultură solidă, europeană, făcând trimiteri hermeneutice la Kierkegaard şi Heidegger. Critica lui a adus „o atmosferă de destindere, o senzaţie de puternică aerisire şi chiar de înnobilare a peisajului literar «moldovenesc»" (p. 34). Mai puţin fericită, consideră autorul, a fost neintrarea în arenă a criticului. În context, spiritul critic al lui Andrei Ţurcanu se manifesta prin apeluri precum „Poeţi, nu cântaţi trandafirul!" Debutase în critică cu două recenzii, una despre Coroban, alta despre Cimpoi. A vrut să se posteze între ei, să le fie sinteza, regretând, totodată, că n-a renunţat la scris (wittgensteinian sau rimbaldian?) mai devreme. A revenit în arenă, declanşând propriul „Sturm und Drang", în anii perestroikăi, scriind prefeţe la cărţile noilor- veniţi: Lorina Bălteanu, Grigore Chiper, Vasile Gârneţ, el însuşi aducând în poezie un alt suflu, dincolo de efuziunile patriotarde la modă, animat, în schimb, de visul politic al „readucerii la matcă a tuturor pământurilor româneşti", vis rămas nerealizat. Depun mărturie că într-un asemenea vis, dar nu în unul sentimental, m-a angrenat şi pe mine, în anii '90-2000, unul de structură economică, cu un plan de compatibilizare între economiile de pe cele două maluri ale Prutului, menit să deschidă drumul spre reunificare politică. Am făcut în aşa fel, încât acest plan să ajungă la prim-ministrul Adrian Năstase. Atunci am înţeles că inerţia antinaţională a „patrioţilor" de pe Dâmboviţa şi Bâc este imposibil de înfrânt, că sunt robii inflexibili ai „marilor licurici", vorba unui preşedinte de tristă amintire, care acum crede că are un proiect politic pentru Basarabia.

BDD-A28169 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:39 UTC)

La antipod, scriitori interbelici viguroşi precum Al. Robot, George Meniuc, Liviu Damain, care până în 1940 au avut un traseu normal, vor dovedi o atitudine schizoidă, devenind realişti-socialişti, apoi onirişti, după 1966. Sau cazul Nicolai Costenco, cel care după stagiul *reeducării* în Siberia, şi-a acceptat ratarea, oscilând, la întoarcere, între autenticitate şi maculatură oportunistă, ca în vol. *Tărie* (1972).

Revenind în bătălia literară, era firesc ca Andrei Ţurcanu să-şi pună speranţe în generaţia ’80. A identificat semne în noile reviste: „Sud-Est” (1990), „Contrafort” (1994), „Semn” (1995), apoi în polemicile dintre Eugen Lungu şi Mihail Dolgan, Emilian Galaicu-Păun şi Andrei Strâmbeanu, Alexandru Burlacu şi Haralambie Corbu. Au apărut şi cărţi promiţătoare despre optzecişti, manierismul românesc, literatura decadentă, simbolism, semnate de Nicolae Leahu, Lucia Ţurcanu, Adrian Ciubotaru, Vitalie Ciobanu, Mircea V. Ciobanu ş.a., toate manifestând ironie, autoironie, „având drept consecinţă opţiunea pentru opinia subiectivă înaintea criteriului adevărului, sfidarea analizei metodice şi a cugetării sistematice în favoarea unui impresionism de circumstanţă şi a divagărilor speculative” (p. 43-44). Din păcate polemicile dintre tradiţionalişti şi postmodernişti n-au clarificat nimic, devenind de-a dreptul penibile, pline de „frecuşuri literare cu abundente şi inutile secreţii umorale” (p. 44). Un Eugen Lungu a sfârşit prin a lua „o atitudine boieresc-depreciativă care se regăseşte şi în titlul unei cărţi – *Raftul cu himere*”, crezând că s-a eliberat de orice ideologie, în favoarea exclusivă a esteticului. În realitate, părăsind mizele majore pe care a pariat până în jurul anului 2000, s-a împotmolit în „sofisticate divagaţii pedante şi speculaţii fără obiect”, ceea ce arată „o defecţiune a opţiunii şi a criteriilor de valorizare. Estetismul se confundă cu viciul amoralităţii”, care spulberă tocmai esteticul, lăsându-se acaparat de „victoria unui impresionism zglobiu, ludic şi locvace, cu o bază teoretică subţiată la limită sau cu totul absentă”, viciu care a contaminat şi pe alţi colegi de generaţie, aventuraţi şi ei într-o „forfotă juvenilă şi capricioasă de orgolii prinse într-o babilonie iresponsabilă a aproximărilor şi datului cu părerea. Cenaclurile substituie biblioteca” (p. 45-47). Aceşti tineri care au trecut de multişor de vârsta tinereţii, încă se arată a fi incapabili de a trece peste „oroarea de Grigore Vieru”, care nu poate fi decât un sărman scriitor, „păşunist”, cu totul „depăşit”. Un exemplu tipic este Iulian Ciocan, care, de ziua morţii poetului, se răzbuna decretând că „din punct de vedere literar Vieru e slab, mediocru, anost” şi asta datorită faptului că el, Ciocan, vine de pe alte culmi intelectuale, nu de ici, de acolo, ci ca absolvent al „Facultăţii de Filologie din Braşov”, care nu se compară cu a unui biet absolvent al unei facultăţi de la Chişinău! Ce fel de facultate de filologie o fi absolvit Iulian Ciocan, s-a întrebat atunci, cu seninătate, Andrei Ţurcanu, dacă feciorul „tatiţei” se vădeşte incapabil să evalueze o operă literară? I-a transmis că-l iartă pentru rătăcirea specifică tinereţii. Supărat, Iulian Ciocan i-a răspuns că, dimpotrivă, a împlinit 47 de ani!

Fenomenul ignoranţei axiologice, atât la unii basarabeni, cât şi în Ţară, nu se restrânge la acest caz. O doamnă, la fel de emancipată, cu numele Moni Stănilă, garanta că scriitura absolută în materie literară europeană este doar Tristan Tzara

BDD-A28169 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:39 UTC)

şi că i-ar fi trebuit lui Vieru încă un secol până să ajungă la un asemenea nivel rafinat. Vieru ar fi un poetaş pentru „masele populare”, fără a putea aspira să-i concureze pe Virgil Mazilescu şi Petre Stoica. Există părerea, dincolo de Prut (numai acolo?) că *avangarda* e totul în materie de performanţă literară. Numai aceasta, consideră Mona Stănilă, a făcut posibilă depăşirea „tradiţiei literare eminesciene” care nu-i altceva decât „o blocare în anacronisme” (*apud* p. 58). Se putea altfel? Şi Mihail Vakulovski decreta, strivitor, că Vieru e „moldovanu’ absolut” (p. 59). Te-ai fi aşteptat de la o minte atât de strălucită să polemizeze cu „moldovanii” care au împânzit Basarabia cu teoria moldovenismului. Dar nu, cea mai mare primejdie este… Vieru, iar nu un Vasile Stati! Andrei Ţurcanu vede în astfel de evaluări o formă de infantilism, dar şi tendinţa postmodernismului de a transforma totul în *showbiz*, o nouă cale de a concura „ritualurile comuniste de umflare a «elefanţilor» literaturii sovietice”, dar dinspre polul opus. Îl citează, în acest sens, pe scriitorul polonez Kazimierz Brandys: „Un regim opresiv poate înnebuni un om, dar libertatea poate face din el un idiot”. Consecinţele au răbufnit atât în capitalismul sălbatic, cât şi în cultură (p. 63). Din fericire, valorile de după 1989 nu lipsesc, cazul lui Ştefan Baştovoi (eliberat la timp de tentaţiile modei) şi al altora, care n-au fost ispitiţi de a scrie „capodopere” precum *Pizdeţ* al lui Al. Vakulovski sau *Fuck you.eu.ro. Pa!,* produsul Nicoletei Esinencu, ambii concurenţi ai pornografiei şi scatologiei dâmboviţene, premiate, la un moment dat până şi de Uniunea Scriitorilor.

Andrei Ţurcanu, după lucide şi profunde analize, ajunge la concluzia că eşecul „avangardiştilor” care au crezut că înnoiesc postmodernismul se datorează faptului că, departe de a se fi postat în *avangarda* gândirii contemporane, au consimţit de mult să rămână *anacronici*, imitatori de a treia mână ai confraţilor din România. Spiritul *transdisciplinar*, care domină astăzi cele mai bune realizări în cultură şi în ştiinţă, le-a rămas un câmp inaccesibil, fiindcă cere muncă enormă şi deschidere către toate culturile, către tradiţia vie, reconstruită din a doua revoluţie cuantică şi prin recuperarea geniului creştin al Europei. Autonomismele, inclusiv cel estetic, de secol XX, nu mai sunt funcţionale (Basarab Nicolescu, Sorin Lavric). Andrei Ţurcanu invocă, de exemplu, gândirea lui Solomon Marcus, deschisă interdisciplinar.

Finalmente, postmodernitatea are, totuşi, un merit: a creat „idioţii utili” (p. 61), care te îndeamnă să te întorci la valorile adevărate, încât, referindu-se la starea literaturii române din Basarabia, decizia e că şaizeciştii s-au dovedit a fi „singura generaţie credibilă”. Problemă pusă de Nina Corcinschi, la care interlocutorul răspunde că acea generaţie a fost un *fenomen* extraordinar, acela al renaşterii unei naţiuni căzute la nivel de simplă populaţie. Capitolele care urmează oferă analize profunde ale cărţilor care s-au născut din trezirea la viaţă a vechii provincii româneşti, fenomen pe care „avangardiştii” fuduli nu-l pot pricepe. Voi zăbovi nu asupra amplelor incursiuni în opera lui Ion Druţă şi ale altora, ci asupra unei singure cărţi, *Hronicul Găinarilor*, considerat de Andrei Ţurcanu „cel mai bun roman post-sovietic din literatura română basarabeană” şi „unul din romanele româneşti de referinţă” (p. 66).

BDD-A28169 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:39 UTC)

Romanul lui Aureliu Busuioc a apărut în 2006, dovadă că tot din rândul şaizeciştilor s-a ivit înnoirea literaturii postsovietice, după cum, în Ţară, acelaşi fenomen s-a petrecut cu Nicolae Breban, D.R. Popescu, Eugen Uricaru ş.a. Andrei Ţurcanu remarcă faptul că, timp de câţiva ani, cartea a trecut neobservată. El însuşi, în acei ani, părăsise interesul pentru literatură. În 2008, totuşi, îi cade în mână şi o citeşte entuziasmat, scriind imediat o cronică, apărută în nr. din 4 decembrie al „Literaturii şi arta".

În vreme ce postmoderniştii făceau *procesul rădăcinilor* naţionale, în spiritul deconstructivist (ca în proza lui Vasile Gârneţ, *Martorul*), viziunea lui Aureliu Busuioc este de o cu totul altă natură, vizând *pseudomorfoza* moldovenismului basarabean. S-ar putea vorbi despre o epopee eroi-comică de rezonanţă Budai-Deleanu, o „moldoveniadă" încapsulată deja în numele satului, Găinari, întemeiat de Penteleu Avădanei în Dealul Luminăţiei Sale din coasta Roşcoveţilor. Povestea Găinarilor este a celor două sute de ani basarabeni de la 1812 (primul „descălecat") la mutilarea ultimă dintre 1940 până în zilele noastre. Este ceea ce am numit pentru ciclul romanesc *F* al lui Dumitru Radu Popescu, capodoperă uriaşă a literaturii române, care s-a scris în plin comunism, o *antigeneză*, o *apocalipsă fără finalitate*.[3] Aureliu Busuioc, la rândul său, recurge la puternica figură barocă a *anamorfozei*, bazată pe multiple deformări comice şi groteşti în oglinzi convexe şi concave, care-i permite, din perspectivă naratorială (*hronicărească*), să pătrundă în labirintul multiplicat al universului sovietic, fals întemeietor de nouă lume şi *nou om*. O bizară *Ţiganiadă* în variantă basarabeană.

Găinarii înseamnă desprinderea/descălecarea din corpul organic al românităţii moldoveneşti istorice a unei familii în care arheul etnic este perturbat din ordinea lui morală străveche, declanşând epopeea tragicomică a ceea ce Cinghiz Aitmatov va numi mancurtizare. Altfel spus, o devenire nonromânească a românilor/moldovenilor. Este vorba, la început, de degradarea morală a unei vechi familii de plăieşi. Petru Avădanei, Catinca, soţia, şi Penteleu, fiul, „descalecă" de prin părţile montane ale Neamţului într-o margine a satului din sudul judeţului Lăpuşna, Roşcoveţi. De fapt, a fost vorba de o *fugă*, întrucât Avădanei fusese prins că furase trei vaci şi un catâr de la comisul Oţetea. Domnitorul Alexandru Mavrocordat al II-lea, nu întâmplător fanariot rusofil, îl înzestrează cu 12 prăjini de pământ şi cu o căsuţă părăsită la marginea satului. Fiul acestuia, Penteleu, prins cu furatul găinilor, bătut măr de consăteni, va scăpa cu fuga, întemeindu-şi un bordei pe Dealul Luminăţiei Sale. E vatra viitorului cătun Găinarii şi a „muzeului" întemeietor sub comunişti. „Întemeietorul" a moştenit toate viciile de la tatăl său, însoţindu-se cu beţivi, cu hoţi de vite, cu ţiganca de pripas Parascovia, o Ecaterină la antipozi faţă de Ecaterina cea Mică din romanul *Biserica albă* al lui Ion Druţă. În vreme ce eroina lui Druţă întrupează arhetipul creştin, matern al femeii, crescând şase copii, Parascovia este stearpă, promiscuă, vrăciuitoare desfrânată, în care se pogoară, cum spune Andrei Ţurcanu, „duhul fertilizator al expansiunii ruseşti, visul de întemeiere al împărătesei stricate", visul fondator al celei de A Treia Rome proiectat în Moldova, unde îşi dăduse duhul amantul Ecaterinei cea Mare, ilustrul feldmareşal Grigori Potiomkin (p. 151-152): „Ce este actuala, mult trâmbiţata, «statalitate moldovenească» dacă nu un capăt de serie de suprapuneri, intercalări şi metamorfoze caleidoscopice

BDD-A28169 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:39 UTC)

de devieri de rost, altfel spus, de infinite oglindiri şi refracţii în timp ale «gloriei» imperiale ruseşti asupra istoriei naţionale a românilor basarabeni?" (p. 152-153). În final, bordeiul supravieţuitor al lui Panteleu şi al Basarabiei este inaugurat ca măreţ muzeu de către autorităţile locale, într-un hohot de râs „cu reverberaţii ontologice", oglindă a decăderii Roşcoveţilor/ Basarabiei la starea de cătun colhoznic.

Remarc capacitatea de sinteză critică de excepţie a lui Andrei Ţurcanu, căruia se cuvine să-i dau cuvântul la sfârşitul acestui comentariu: „Precum istoria de azi a Republicii Moldova reprezintă prelungirea în absurd şi tragic a Utopiei Basarabiei, cu «întemeierile» şi «reîntemeierile» ei de la 1812 şi 1940, *Hronicul Găinarilor* ne înfăţişează moartea comică a acestui proiect dintr-o istorie ingrată. Istoria reală şi istoriile scrise se întâlnesc intr-un joc de imagini fabulos-groteşti, ca intr-un labirint de infinite oglinzi curbe aflate faţă în faţă. O adevărată sarabandă a «lanţului slăbiciunilor», o lume a deformărilor succesive, o realitate în degradare neîntreruptă, desfigurată, care, în final, nu mai poate fi desprinsă de imaginile suprapuse ale mitologiei falsificatoare impusă din exterior. Şi, în acest univers al «întemeierilor» pe dos, al devorării omului şi omenescului de stihia «găinarului», în această vrajă totalitară de oglinzi strâmbe se regăseşte – incoruptibil, liber şi stăpân peste această forţă malefică – personajul-narator, în dublă ipostază. Autorul-narator al «hronicului» Găinarilor, istoricul simulând o exagerată acribie, o obsesie a obiectivităţii şi exactităţii, parodiind, astfel, bine cunoscuta mitologie scientistă din istoriografia sovietică, este dublat de un «scriitor», un scriptor de «naive» şi umile comentarii, un eseist care pune pe hârtie cam tot ce-i cade sub peniţă: mirări spuse cu voce tare, năstruşnice «paralele» istorice şi de altă natură, libere divagaţii de «amator» fără sistem şi fără pretenţii. Cronicarul şi scriitorul (fără nicio carte, după cum se descoperă în final!) nu sunt altceva decât vocile aceluiaşi Ianus Bifrons – Râsul: unul «vede monstruos», altul «simte enorm». Şi viceversa" (p. 147).

Cu această analiză de structură anamorfotică, a restabilirii punctului referenţial de decriptare a realităţii, putem spune că Andrei Ţurcanu face să se prăbuşească în ridicol acea suprapunere faraonică de labirinturi a ordinii sovietice, care n-a reuşit să reîntemeieze o ţară şi un popor, greu de smuls din tainele arheităţii sale istorice. Această demistificare este opera scriitorilor adevăraţi ai acelei *generaţii credibile* căreia Andrei Ţurcanu îi închină, în definitiv, *Cartea din mâna lui Hamlet*. Mai rămâne ca şi politicienii s-o citească şi s-o priceapă în acest ceas al memoriei centenare a României Mari.

Abia de aici începe greul…

Referinţe bibliografice

1. M. Eminescu, *Opere*, VII, *Proza literară*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1977.

2. V. Bahnaru, Gheorghe E. Cojocaru, *Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească (14-15 octombrie 1965). Studiu şi materiale*, Editura „Tehnica-Info", Chişinău, 2016.

3. Cf. Th. Codreanu, *„Antigeneza" lui D.R. Popescu*, în *Lumea românească în zece prozatori*, Editura Contemporanul, Bucureşti, 2017.

BDD-A28169 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:39 UTC)